

КЛОД ЛЕВИ-СТРОС (р. 1908)

Световноизвестният френски антрополог и етнолог Клод Леви-Строс е роден в Брюксел на 28.11.1908 г. Образованието си получава в Париж, където следва право и философия. През 1935-1938 г., като професор в университета в Сао Пауло, той реализира няколко етнографски експедиции в Мато Гросо и Амазония. От 1959 г. до 1982 г. е професор в College de France в катедрата по социална антропология и ръководител на създадената от него в 1960 г. Лаборатория по социална антропология. В 1973 г. е избран за член на Френската академия на науките.

Името на Клод Леви-Строс е неразривно свързано с това, което днес наричаме структурална антропология. Още в една от първите си статии, «Структуралният анализ в лингвистиката и в антропологията», той ясно формулира основните принципи на структурализма. Идеите му са повлияни от лингвистичните възгледи на Ф. дьо Сосюр и особено от фонологичния метод, прилаган от Трубецкой и Якобсон: изучаване не вече на съзнателните явления, а на неосъзнатата им инфраструктура; разглеждане на елементите в дадена система не като независими цялости, а като позиции, зависещи от връзките, които ги обединяват или противопоставят; и нещо повече – тези връзки имат стойност само в система от корелации, чиито правила трябва да се изведат. От друга страна, трябва да се има предвид и влиянието на Марсел Мос, което проф. Леви-Строс винаги е подчертавал и в резултат на което основната задача на антропологията се определя като търсене на «несъзнателните мисловни структури, до които може да се достигне чрез институциите и още по-добре чрез езика», и които правят разбираеми многообразието и привидния безпорядък на формите («Въведение в трудовете на Марсел Мос»).

Някои от по-важните трудове на проф. Леви-Строс са: «Елементарните структури на родството» - 1949 г.; «Раса и история» – 1952 г.; «Тъжни тропици» – 1955 г.; «Структурална антропология» – 1958 г.; «Тотемизмът днес» – 1962 г.; «Дивата мисъл» – 1962 г.; четирите тома «Митологични» – 1964, 1966, 1968, 1971 г.; «Структурална антропология две» – 1973 г.; «Ревнивата грънчарка» – 1985 г. и др.

Предлаганият тук текст е откъс от книгата ~»Структурална антропология две«. В него Клод Леви-Строс възразява на В. Я. Пропп по повод предлаганите идеи за структурален анализ на вълшебната приказка, обвинявайки го във формализъм. За улеснение на ползващите текста като бележки под линия даваме цитатите, използвани от френския учен, в руския им оригинал според изданието на «Морфология сказки» от 1958 г.

Недка Капралова

СТРУКТУРАТА И ФОРМАТА (РАЗМИСЛИ ВЪРХУ ЕДИН ТРУД НА ВЛАДИМИР ПРОП 1))

КЛОД ЛЕВИ-СТРОС

Привържениците на структуралния анализ в лингвистиката и в антропологията често са обвинявани във формализъм. Това означава да забравим, че формализмът съществува като самостоятелна доктрина, от която, без да отрича това, което ѝ дължи, структурализмът се отделя, поради твърде различното отношение, което двете школи възприемат спрямо конкретното. Обратно на формализма, структурализмът отказва да противопоставя конкретното на абстрактното и да признава на второто привилегирована стойност. *Формата* се дефинира чрез противопоставяне на една материя, която ѝ е чужда; но *структурата* няма отделно съдържание, самата тя е съдържание, възприемано в една логическа организация, разбирана като свойство на реалното.

Различието заслужава да бъде задълбочено с помощта на един пример. Днес ние имаме възможността, благодарение на публикуването, в английски превод, на един вече стар труд на Владимир Пропп, чиято мисъл остана твърде близка до тази на руската формалистична школа през краткия ѝ период на разцвет, приблизително от 1915 до 1930 година (2).

Госпожа Сватава Пиркова – Якобсон, автор на въведението, преводачът, господин Лорънс Скот и *Research Center* на университета в Индиана направиха огромна услуга на хуманитарните науки с тази публикация на език, достъпен за нови читатели, на един твърде пренебрегван труд. В действителност, годината 1928, датата на руското издание, заварва формалистичната школа в пълна криза, официално осъдена отвътре и без комуникиране навън.

В следващите си работи самият Пропп ще изостави формализма и морфологичния анализ, за да се посвети на историческите и сравнителните изследвания на връзките на устната литература с митовете, ритуалите и институциите.

Въпреки това, посланието на руската формалистична школа не бива да се изгуби. В самата Европа най-напред го възприе и разпространи Пражкия лингвистичен кръжец; приблизително след 1940 г. личното влияние и учението на Роман Якобсон го пренесе в САЩ. Това не означава, че искам да внуша, че структуралната лингвистика и модерният структурализъм във и вън от лингвистиката са само продължения на руския формализъм. Както вече казах, те се различават от убеждението, че ако малкото структурализъм отдалечава от конкретното, многото го връща обратно. При все това

– и независимо, че доктрината му по никакъв начин не може да се нарече «формалистична» – Роман Якобсон не изгуби предвид историческата роля на руската школа и присъщата ѝ значимост. Представяйки предходниците на структурализма, той винаги ѝ е отделял специално място. Тези, които са го слушали след 1940г., са останали косвено белязани от това далечно влияние. Ако, както пише г-жа Пиркова-Якобсон, подписалият тези редове се явява «приложил и развил метода на Проп» (стр. VII), това не може да е съзнателно, тъй като книгата на Проп за нея е била недостъпна до публикуването на този превод. Но, чрез посредничеството на Роман Якобсон, нещо от същността и внушението ѝ е достигнало до нея.

* * *

Страхувам се, че дори днес, формата, в която излезе английският превод, не улеснява разпространението на идеите на Проп. Добавям, че четенето на книгата е затруднено, поради печатни грешки и поради неясноти, които съществуват, може би, в оригинала, но които изглеждат по-скоро резултат от затруднението на преводача да предаде авторската терминология. Така че, не е безполезно да проследим работата отблизо, като се опитаме да изразим ясно тезите и заключенията.

Проп започва с кратка история на проблема. Работите върху народните приказки представляват предимно сборници с текстове; систематичните изследвания остават редки и рудиментарни. За да оправдаят това положение, някои обвиняват недостатъчността на документите; авторът отхвърля това обяснение, защото във всички останали области на знанието проблемите на описанието и класификацията са били поставени много рано. Нещо повече, до тогава главно се е дискутирал произходът на приказките, макар че «може да се говори за произхода на едно явление, само когато то е описано» (стр. 4)(3).

Известните класификации (Милер, Вунд, Аарне, Веселовски) предлагат практическа полза: те се сблъскват със същото възражение, че винаги е възможно да се намерят приказки, които се отнасят към множество категории. Вярно е, че разглежданата класификация се основава върху *типове* приказки или върху *мотивите*, които те привеждат в действие. В действителност, отделянето на темите е произволно; то не следва от реален анализ, а от интуициите или теоретичните позиции на всеки автор (първите, като общо правило, са по-основателни от вторите, отбелязва Проп, стр.5-6, стр.10). Класификацията на Аарне дава списък от мотиви, който прави голяма услуга на изследователите, но отделянето им е чисто емпирично, дотолкова, че принадлежността на една приказка към даден раздел, е винаги приблизителна.

Дискутирането на идеите на Веселовски е особено интересно. Според този автор, темата се състои от мотиви, към които темата само прибавя една обединяваща, създаваща операция, за да интергрира мотиви, които представляват неизменяеми елементи. Но в този случай, забелязва Проп, всяко изречение представлява мотив и анализът на приказките трябва да се сведе до ниво, което днес бихме нарекли «молекулярно». Въпреки това, никой мотив не може да нарече неделим, тъй като един толкова прост пример, като този: «змей отвлича дъщерята на царя» съдържа поне четири елемента, всеки един от които може да бъде заменен с друг: «змей» с «магьосник», «вихрушка», «дявол», «орел» и т.н.; «отвличане» с «вампиризм», «приспиване» и т.н.; «дъщеря» със «сестра», «годеница», «майка» и т.н.; накрая «цар» с «принц», «селянин», «поп» и т.н.(4) По този начин се получават по-малки от мотивите единици, които, според Проп, нямат самостоятелно логическо съществуване. Ако се спряхме върху тази дискусия, то е, защото в това твърдение на Проп, което е само наполовина вярно, се съдържа едно от принципните различия между формализъм и структурализъм. Ще се върнем на това по-долу.

Проп изразява почитанието си към Жозеф Бедие за различаването в същността на вълшебните приказки на променливите и на постоянните величини. Инвариантите представляват елементарните единици. При все това, Бедие не успя да дефинира в какво се състоят тези елементи.

Ако морфологичното изучаване на приказките е останало в зародиш, то е, защото е било пренебрегвано в полза на изследванията на произхода. Много често така наречените морфологични проучвания се свеждат до тафтологии. Най-новото (спрямо времето, когато Проп пише), това на русина Р.М.Волков (1924) доказва само, че «сходните приказки си приличат» (стр.13). Така че, едно добро морфологично изучаване е основата на всяко научно изследване. Нещо повече, «докато няма коректно морфологично изследване, не може да има и историческо изучаване» (стр.14).

* * *

Както указва Проп в началото на втората глава, цялото му начинание почива върху една работна хипотеза, според която «вълшебните приказки» образуват особена категория сред народните приказки. В началото на изследването вълшебните приказки са дефинирани емпирично, като тези, групирани от No 300 до No 749 в класификацията на Аарне. Методът е определен по следния начин.

Да сравним следните случаи:

- 1 – Царят дава на героя орел, който го отнася в друго царство.
- 2 – Старецът дава на Сученко кон, който го пренася в друго царство.

3 – Магьосникът дава на Иван лодка, която го отвежда в друго царство.

4 – Принцесата дава на Иван вълшебен пръстен, от който излизат юнаци, които го пренасят в друго царство.

Тези случаи съдържат променливи и постоянни единици. Променят се персонажите и техните атрибути, не и действията и функциите. Народните приказки имат свойството да приписват еднакви действия на различни герои(5). Това са постоянните елементи, които ще останат като основа, при условие, че е възможно да се докаже, че броят на тези функции е краен. Т.е. изглежда, че те се повтарят много често. Така че може да се твърди, «че броят на функциите е учудващо малък, в сравнение с твърде големия брой персонажи; което обяснява двойния аспект на народните приказки: изключително разнообразни, живописни, цветни; и в същото време, забележително еднообразни и повтарящи се» (стр.19).(6)

За да се дефинират функциите, разглеждани като съставни единици на приказката, най-напред се елиминират персонажите, чиято роля е да «носят» функциите. Всяка функция просто ще бъде назована със съществително име, изразяващо действие: «забрана», «бягство» и т.н. Второ, функцията трябва да се определи, като се държи сметка за мястото ѝ в повествованието: бракът, например, може да има различни функции, в зависимост от ролята му. Еднакви действия получават различни значения и обратното; това става ясно само като се премести събитието по отношение на другите, т.е. спрямо предходните и следващите, което предполага, че *последователният ред на функциите е постоянен* (стр.20)(7), като запазваме, както ще видим след малко, възможността за известни размествания, които обаче представляват вторични явления: изключения спрямо една норма, която винаги трябва да може да се възстанови. (стр.97-98). Предполага се също, че всяка приказка, взета отделно, никога не проявява цялата съвкупност от изброени функции, а само някои от тях, без да се променя последователността. И така, целокупната система на функциите, чиято емпирична реализация е възможно да не съществува, изглежда предлага, в мисълта на Проп, белега на това, което днес бихме нарекли «метаструктура».

За да приключи така с въпросите на метода, Проп си задава въпроса дали проучването, предназначено да потвърди или да отхвърли неговата теория, трябва да бъде изчерпателно. Ако тя се потвърди, практически ще е невъзможно да се доведе до край. Впрочем, ако се приеме, че функциите представляват обекта на изследването, то може да се счита за завършено от момента, в който стане ясно, че продължаването му не води до откриването на нова функция; разбира се, при условие, че използваният образец бъде случаен и като «наложен отвън» (стр. 22). Присъединявайки се към Дюркхайм – без съмнение неволно – Проп подчертава: «не е важно

количеството на материала, а качеството на анализа» (id.). Опитът доказва, че около стотина приказки, предлагат напълно достатъчен материал. Следователно, анализът ще се проведе върху образец, взет от приказките с номера от 50 до 151 по сборника на Афанасиев.

* * *

Ще прегледаме по-бързо списъка на функциите – невъзможен за детайлизиране – който е предмет на глава III. Всяка функция е сумарно дефинирана, после сведена до един-единствен термин («отсъствие», «отделяне», «нарушение» и т.н.), накрая отбелязана с кодов знак: буква или символ. Също така, за всяка функция Проп различава «видове» и «жанрове», първите понякога подразделени на «варианти». В такъв случай общата схема на вълшебната приказка се извежда както следва.

След излагане на «изходната ситуация», героят е отстранен. Това отсъствие довежда нещастие, било пряко, било косвено (чрез нарушаване на забрана или подчинение на заповед). Появява се антагонист, осведомява се за жертвата си, измамва я с намерението да ѝ навреди.

Проп анализира тази последователност от седем функции, кодирани с първите букви на гръцката азбука, за да ги разграничи от следващите, кодирани с главни латински букви и различни символи. В действителност, тези седем функции са подготвителни в двоен смисъл: те завързват действието и не присъстват навсякъде, някои приказки започват с първата основна функция, която е самото действие на вредителя: отвличане на героя, полет с вълшебен предмет, нараняване, очароване, заместване, убийство и т.н. (стр.29-32). Резултатът от това «вредителство» е «липса», освен ако изходното положение не е свързано пряко със състоянието на липса: липсата е забелязана, героят е подтикнат да намери средство за преодоляването ѝ.

След това има два възможни пътя: или жертвата да стане герой на разказа, или героят да е различен от жертвата и да ѝ донесе помощ. Хипотезата за единството на приказката не е нарушена, защото никоя приказка не проследява двама герои едновременно. Следователно, винаги има само една «функция-герой», която независимо единият или другият тип персонаж може да «носи». Въпреки това, предлага се избор между две последователности: 1) повикване на героя-помощник, тръгването му да изпълни задачата; 2) отдалечаването на героя-жертва и опасности, на които той е изложен.

Героят (жертва или помощник) среща «дарител» – волен или неволен, услужлив или сдържан, притичащ се веднага на помощ или отначало враждебен. Той подлага героя на изпитание (под твърде различни форми, които могат да стигнат до своеобразна битка). Героят реагира негативно

или позитивно, със свои средства или благодарение на свръхестествена намеса (множество междинни форми). Добиването на свръхестествена помощ (предмет, животно, лице) е основен белег на функцията на героя (стр.46).

Отнесен на мястото на своята намеса, героят започва борба (битка, състезание, игра) с вредителя. Той получава отличителен белег (телесен или друг), вредителят е победен и ситуацията на липса е анулирана. Героят поема пътя за завръщане, но е преследван от враг, от когото се измъква, благодарение на помощ, която получава, или чрез хитрост. Някои приказки завършват с връщането на героя и последвалия го брак.

Но други приказки започват тогава да «играят», което Проп нарича втора «част»: всичко започва отначало, вредител, герой, дарител, изпитание, свръхестествена помощ; след което разказът продължава в ново направление. Така че, най-напред трябва да се въведе една серия от «функция-bis» (стр.53-54), последвани от нови действия: героят се завръща преоблечен; задават му трудна задача, която той изпълнява успешно. Тогава е разпознат и лъжливият герой (който е узурпирал мястото му) е разкрит. Накрая героят получава наградата си (съпруга, царство и т.н.) и приказката завършва.

Списъкът, който току-що резюмирахме, внушава на своя автор няколко извода. Първо, броят на функциите е твърде ограничен, общо трийсет и една. Второ, функциите произтичат «логически и художествено» една от друга, те всички се свързват върху една и съща ос, така че две независимо какви функции никога не се изключват взаимно (стр.58). Обратно, някои функции могат да се групират по двойки («забрана» – «нарушаване на забраната»; «битка» – «победа»; «преследване» – «спасение» и т.н.), а други в последователност, като групата: «вредителство» – «апел за помощ» – «решение на героя» – «тръгване на помощ». Двойки функции, последователности от функции и независими функции се организират в инвариантна система: истински пробен камък, позволяващ да се оцени всяка отделна приказка и да се определи мястото ѝ в класификацията. В действителност, всяка приказка получава своята формула, аналогична на химическите формули, която изброява в естествена последователност буквите (гръцки и латински) и символите, служещи за кодиране на различните функции. Букви и символи могат да се подредят последователно в експозе, което денотира разновидност на определена функция. Както е например в случая с формулата на една обикновена приказка, резюмирана от Проп: чиито единайсет знака се четат в такава последователност: «Един цар, баща на три дъщери» – «който отишли да се разходят» – «закъсняват в градината» – «отвлечени са от змей» – «зов за помощ» – «(трима) герои се явява(т)» – търсенето им»

– «борба(и) със змея» – «победа» – «спасяване на царските дъщери» – «завръщане» – «награждаване».

* * *

След като по този начин определя правилата за класификация, Проп посвещава следващите глави (IV и V) на разрешаването на различни трудности. Първата, която вече беше спомената, се отнася до привидната асимилация на една функция от друга. Така «подлагането на героя на изпитание от дарителя» може да бъде описана по начин, който да я направи неразличима от «задаването на трудна задача». В подобни случаи идентичността се установява не чрез разглеждане на вътрешното съдържание на функцията, което е неясно, а чрез контекста, т.е. мястото, което се полага на несигурната функция сред заобикалящите я. Обратното, израз, който привидно е еквивалентен на една функция може да включва две, които действително са различни, например когато бъдещата жертва се остави «да бъде похитена от антагониста» и се оказва в същото време «нарушила забрана» (стр.61-63).

Втората трудност идва от факта, че след като приказката е вече анализирана по функции, продължава да съществува един остатъчен материал, който не съответства на никаква функция. Този проблем затруднява Проп, който предлага да се раздели този остатък на две нефункционални категории: от една страна, «връзките», от друга, «мотивациите».

Най-често връзките представляват епизоди, служещи да обяснят как персонажът А узнава какво е извършил персонажът В, знание, необходимо, за да може той на свой ред да се включи в действието. Най-често връзката служи да се установят непосредствени отношения между два персонажа или между персонаж и обект, когато обстоятелствата на повествованието правят възможен само непрекия контакт. Тази теория на връзките е с двойна значимост: тя обяснява как функциите могат привидно да се свързват в повествованието, въпреки че не са дадени в последователност; и позволява да се следят случаите на трипликация до една единствена функция, въпреки връзките, които нямат характер на независими функции, а служат само за да направят възможна трипликацията (стр.64-68).

Мотивациите са «съвкупността от причини и цели, които карат персонажите да действат» (стр.68)(9). Но в приказките често се случва така, че действията на героите не са мотивирани. От това Проп прави заключението, че когато мотивациите съществуват, могат да са резултат от вторична формация. Наистина, мотивацията на състояния или действия понякога приема формата на истинска приказка, която се развива вътре в основната приказка и може да получи почти независимо съществуване: «Като вся-

ко живо нещо, народната приказка включва само форми, които ѝ приличат» (стр.69)(10).

* * *

Както видяхме, тези трийсет и една функции, до които се редуцират всички вълшебни приказки, се «носят» от известен брой персонажи. Когато класираме функциите според «носителите» им, откриваме, че всеки персонаж събира множество функции в едно «поле на действие», което собствено го характеризира. Така функциите: «вредителство» – «битка» – «преследване» оформят полето на действие на вредителя; а функциите: «пренасяне на героя» – «премахване на липсата» – «спасение» – «решаване на трудна задача» – «преобразяване на героя» определят това на вълшебния помощник и т.н. От този анализ следва, че както функциите, така и персонажите на приказката, имат ограничен брой. Проп отбелязва седем протагонисти, а именно: вредител, дарител, вълшебен помощник, скрит персонаж, довереник, герой, похитител (стр.72-73)(11). Съществуват и други персонажи, но те се отнасят към «връзките». Между всеки протагонист и всяко поле на действие съответствието рядко е еднозначно: един и същ протагонист може да участва в няколко полета, едно поле може да бъде разделено между няколко протагониста. Така, героят може да се лиши от вълшебен помощник, ако самият той е надарен със свръхестествена сила, а в някои приказки вълшебният помощник изпълнява функции, които другаде са специфични за героя (стр. 74-75).

Ако трябва приказката да се възприема като едно цяло, не е ли все пак възможно да се разграничат в нея отделни части? Сведена до най-абстрактната си формула, вълшебната приказка може да се дефинира като последователно сюжетно повествование, чиято начална точка е някакво вредителство, крайната точка е брак, награда, освобождаване или облекчаване, като преходът се осъществява чрез серия от междинни функции. Проп обозначава тази съвкупност с термин, който преводачът предава на английски с «*move*» и който ние предпочитаме да наречем на френски «*partie*», с двойното значение на: основно деление на едно повествование и в същото време: партия карти или шах. Действително става въпрос и за двете неща, тъй като – както видяхме току-що – приказките, съдържащи множество «*parties*», се характеризират с периодичното повтаряне на едни и същи функции, както в последователните игри на карти, където периодично се започва отначало да се размесва, да се сече, да се раздава, да се правят анонси, да се играе, да се вдига, т.е. *повтарят се едни и същи правила*, независимо от *различните раздавания*.(12)

Една приказка може да включва няколко части(13); не представляват ли и тези части отделни приказки? Въпросът предполага отговор, едва след

като се анализират и определят от морфологична гледна точка взаимоотношенията между частите. Частите могат да са последователни, една част може да се вмъкне в друга, като временно прекъсне развитието ѝ, като в същото време и тя може да бъде подложена на такива прекъсвания; понякога две части могат да започват едновременно и едната да остане висяща малко след това до завършването на другата; две последователни части могат да получат общ завършек; накрая, случва се някои персонажи да са раздвоени, като преминаването от единия към другия се извършва, благодарение на белег за разпознаване.

Без да навлизаме в подробности, тук ще отбележим само, че, за Проп, приказката е единна – независимо от множеството части (ходове) – когато съществува функционална връзка между частите ѝ. Когато те са логически разделени, повествованието се разделя на няколко отделни приказки (стр.83-86).

След като дава пример (стр.86-87), Проп се връща към двата проблема, формулирани в началото на изследването: отношението между вълшебна приказка и народна приказка по принцип; и класификация на вълшебните приказки, обособени като самостоятелна категория.

Видяхме, че вълшебната приказка е просто повествование, експлициращо функции, чиито брой е ограничен и чиято последователност е постоянна. Основната разлика между много приказки се дължи на избора, осъществен от всяка, по отношение на трийсет и едната функции и на евентуалното повторение на някои функции. Но нищо не пречи да се създават приказки, в които вълшебствата да присъстват без повествованието да съвпада с предходната норма: такъв е случаят с авторските приказки, пример за които намираме у Андерсен, Брентано и Гьоте. Обратното, нормата може да бъде спазена при отсъствието на всякакво вълшебство. Така че, терминът «вълшебна приказка» е двойно неуместен. По липса на по-добро определение, Проп приема, не без колебание, формулата «приказки със седем протагонисти», тъй като смята, че е доказал, че тези седем протагонисти образуват система (стр.89-90)(14). Но ако някога се успее да се даде на изследването историческа дълбочина, тогава ще е подходящ терминът «митически приказки»(15).

Правилната класификация на приказките трябва да се основава върху системата на несъвместимост на функциите. Впрочем, Проп допуска един принцип на взаимно вплитане (стр.58), който, обратното, предполага абсолютно сходство. Сега – чрез едно от онези признания, за които трудът му дава толкова примери – той въвежда отново несходството, като го ограничава до две двойки функции: «борба с вредителя» – «победа на героя», от една страна; «задаване на трудна задача» – «успех», от друга. тези две двой-

ки се срещат толкова рядко в една и съща «част», че случаите, противоречащи на това правило, могат да се разглеждат като изключение. От това следва, че могат да се определят четири класа приказки: тези, които използват първата двойка; тези, които използват втората; тези, които използват и двете; тези, които отстраняват и едната, и другата (стр.91-92).

Тъй като системата не предлага никакво друго несходство, класификацията трябва да се продължи според разновидностите на специфичните функции, присъстващи навсякъде. Единствено две функции притежават тази универсалност: «вредителство» и «липса». Така че приказките могат да бъдат разграничавани според модалностите, които приемат тези две функции във всяка от четирите вече определени категории.

Проблемът се усложнява допълнително, когато се пристъпи към класификацията на многоходовите приказки. Въпреки това, привилегированият случай на двуходовите приказки позволява, според Проп, да се разреши привидното противоречие между морфологичното единство на вълшебните приказки, постулирано в началото на изследването и несъвместимостта на двете двойки функции, въведени в края, като предполагащи единствената възможна основа за структурална класификация. Действително, когато една приказка има две части, едната от които включва двойката: «бой» – «победа», а другата двойката: «трудна задача» – «решение», тези две двойки са винаги в цитирания току-що ред, а именно: «бой» – «победа» в първата част, «трудна задача» – «решение» във втората. Нещо повече, двете части са свързани чрез една начална функция, обща за двете (стр.93). Проп открива в тази структура един вид архитип, от който биха произлизали всички вълшебни приказки, поне що се отнася до Русия (стр.93).

Като се обединят всички типове формули, се получава една формула катон (в оригинала: «изходна схема» – бел.прев.):

$$\begin{array}{ccc} & \text{HJK Pr-Rs L} & \\ \text{ABC DEFG} & \text{—————} & \text{QExTUV (16),} \\ & \text{LMJNK Pr-Rs} & \end{array}$$

откъдето лесно се извеждат четирите основни категории, съответстващи респективно на:

- 1) първата група + горната група + последната група;
- 2) първата група + долната група + последната група;
- 3) първата група + горната група + долната група + последната група;
- 4) първата група + последната група.

Така че принципът на морфологичното единство е спасен.

Принципът за непроменливата последователност на функциите също е спасен, с известни резерви по отношение променящото се място на функ-

цията (L) (в оригинала функцията е Ф – «притязания ложного героя»): «претенции на узурпатора» като финална позиция или като начална позиция, според направения избор между двете несъвместими двойки: (HJ) и (MN) (в оригинала: Б-П и З-Р). Впрочем Проп допуска и други размествания на отделни функции и дори на групи функции. Тези размествания не нарушават типологичното единство и морфологичното родство на всички приказки, защото те не имплицират структурна разлика (стр.97-98).

* * *

Това, което най-напред поразява в изследването на Проп, е неговата изпреварваща значимост, сравнена с по-късните разработки. Тези от нас, които са се занимавали със структуралния анализ на устната литература около петдесетте години, без да познават пряко предхождащия с четвърт век опит на Проп, ще открият в него, не без изумление, формули, понякога цели изречения, за които все пак са сигурни, че не са ги заели от него. Понятието «начална ситуация», сравняването на митологичната матрица с правилата на музикалната композиция (стр.1), необходимостта от едновременно «хоризонтално» и «вертикално» четене (стр.107), постоянното използване на понятията за група, за субституции и за трансформация, за да се разреши привидната антиномия между постоянността на формата и променливостта на съдържанието (*passim*), стремежът, дори и само скициран от Проп – да се редуцира привидната специфика на функциите до двойки опозиции, привилегированият случай, който представляват митовете за структуралния анализ (стр.82), накрая и преди всичко, основната хипотеза, че строго погледнато, съществува само една приказка (стр.20-21) и че всички познати приказки трябва да се разглеждат като «серия от варианти» по отношение на един-единствен тип (стр. 101) – така че един ден може би ще открием чрез пресмятане на изчезналите и непознати варианти, «точно както е възможно, чрез действието на астрономичните закони да се установи съществуването на невидими звезди» (стр.104)(17) – това са такива достижения на мисълта, чиито дълбочина и пророчески характер засилват възхищението и отреждат на Проп признателността на всички, които са негови последователи, без отначало да го знаят.

Така че, ако сме принудени в дискусиата, която ще последва, да формулираме известни резерви и да представим някои възражения, те с нищо не биха могли да намалят огромната заслуга на Проп, нито да оспорят на неговите открития правото им на приоритет.

Като казваме това, бихме могли да си зададем въпроса какво е подбудило Проп да избере народните приказки или известна категория приказки, за да провери своя метод. Не защото е трябвало да класифицира тези

приказки отделно от останалата част на устната литература. Проп твърди, че от определена гледна точка («историческа», според него, но ние смятаме, че тя е също психологическа и логическа), «вълшебната приказка, сведена до своята морфологическа основа, е сама по себе си мит». «Ние знаем твърде добре – допълва веднага той, – че, от гледна точка на съвременната наука, ние предлагаме една чисто еретическа теза». (стр.82)(18).

Проп има право. Няма нито един сериозен мотив, за да бъдат изолирани приказките от митовете, въпреки че разликата между двата жанра е долавяна субективно от много общества; въпреки че тази разлика обективно се обяснява с помощта на различни термини, служещи за разграничаване на двата жанра; на края, въпреки че предписанията и забраните понякога се отнасят до единия, но не и до другия (разказване на митовете в определени часове, или само в определен сезон, докато приказки могат, поради «профанната» си природа, да се разказват независимо кога).

Местните различия представляват голям интерес за етнографа, но съвсем не е сигурно, че те се базират върху същността на нещата. Дори напротив, оказва се, че разкази, които имат характер на приказки в едно общество, са митове в друго и обратното: първа причина, за да не се доверяваме на случайни класификации. От друга страна, почти винаги митографът забелязва, в идентична или променена форма, едни и същи разкази, едни и същи персонажи, едни и същи мотиви да се срещат в митовете и приказките на един народ. Нещо повече: за да се конституира пълната серия от трансформации на една митична тема, много рядко можем да се придържаме само към митовете (определени така от местните жители); някои от тези трансформации трябва да бъдат търсени в приказките, въпреки че е възможно да се изведе съществуването им от митовете, в точния смисъл на думата.

При все това, не подлежи на съмнение, че почти всички общества схващат двата жанра като различни и че постоянството на това разграничение се обяснява с някаква причина. По наше мнение, това основание съществува, но то се свежда до разлика в степента, която е двойна. На първо място, приказките са построени върху по-слаби опозиции от тези, които намираме в митовете: не космологични, метафизични или природни, като в последните, а по-често локални, социални или морални. На второ място, и именно защото приказката представлява отслабена трансформация на темите, чиято развита реализация е същността на митовете; приказката не е така стриктно подчинена, както митът на тройното взаимоотношение на логическата кохерентност, религиозната праволинейност и колективния натиск. Приказката предлага повече възможности за игра, в нея разместванията стават относително свободни и все повече придобиват известна

произволност. Така че, колкото повече приказката работи с по-минимализирани опозиции, толкова по-трудно ще се идентифицират те; и трудността се увеличава от факта, че тъй като са вече много малки, те маркират едно колебание, което позволява преминаването към литературното творчество.

Проп много добре е забелязал втората от тези две трудности: «Чистотата на строежа на приказките» – необходима за прилагането на неговия метод – «е свойствена на селското общество... слабо засегнато от цивилизацията. Всякакви външни влияния променят народната приказка и понякога стигат дори до разрушаването ѝ». При това положение «е невъзможно да се държи сметка за всички детайли» (стр.90)(19). От друга страна, Проп допуска, че разказвачът има относителна свобода при избора на някои персонажи, при премахването или повторението на една или друга функция, при определянето на модалностите на използваните функции накрая и дори още по-пълно, по отношение на номенклатурата и атрибутите на персонажите, самите те наложени: «Дървото може да показва пътя, жеравът може да подари кон, длетото може да шпионира и т.н. Тази свобода е специфична особеност единствено на народната приказка» (стр. 101-102)(20). На друго място Проп говори за тези атрибути на персонажите «като възраст, пол, социален статус, външен вид (и други особености) и т.н.», които са вариантни, защото служат «да дадат на приказката блясък, очарование и красота». Следователно, това са външни причини, които единствени могат да обяснят защо в една приказка даден атрибут се оказва заменен с друг: промени в реалните условия на живот, влияние на чужди епически литератури, на научната литература, на религията и на суеверията, на отживелиците: «По този начин народната приказка претърпява процес на метаморфоза и тези трансформации и метаморфози се подчиняват на известни закони. Резултатът от тези процеси е един труден за анализиране полиморфизъм» (стр.79)(21).

Всичко това още веднъж потвърждава, че народната приказка се поддава чудесно на структурален анализ. Без съмнение, това е вярно в известна степен: по-малко, отколкото смята Проп, и не точно по причините, които той излага. Ще се върнем отново на това, но най-напред трябва да установим защо, в тези условия, той избира именно приказката за прилагане на своя метод. Не трябваше ли по-скоро да се обърне към митовете, чиято привилегирована стойност признава на няколко пъти?

Причините за избора на Проп са многобройни и с нееднаква важност. Тъй като не е етнолог, можем да предполагаме, че не е разполагал с митологичен материал, събран от самия него или сред познати му народи, с

който да борави. Впрочем, той тръгва по път, по който други са минали непосредствено преди него: т.е. приказките, а не митовете са били обект на дискусиите на предшествениците му и именно те са предоставили терена, на който някои руски учени предприемат първите опити за морфологични изследвания. Проп подхваща проблема там, където те са го оставили, използвайки същите материали, т.е. руските народни приказки.

Но ние смятаме, че изборът на Проп се обяснява също и с непризнаването на истинските взаимоотношения между мит и приказка. И ако той има голямата заслуга да вижда в тях видове на един и същ жанр, това не значи, че е останал по-малко верен на историческия приоритет на мита върху приказката. За да може да се осъществи изучаването на мита, пише той, трябва към морфологичния анализ да се прибави «историческото изучаване, което, за момента, не може да се включи в нашата задача» (стр.82). Малко по-нататък той твърди, че «най-архаичните митове» са областта, от която произлизат приказките (стр.90). Действително, «всекидневните практики и религиозните вярвания умират и това, което остава, се превръща в народна приказка» (стр.96)(22).

Етнологът няма да се довери на една такава интерпретация, защото той знае добре, че в настоящето митовете и приказките съществуват заедно: следователно единият жанр не може да се смята на преживелица на другия, освен ако не се постулира, че приказките запазват спомена за старите митове, самите те излезли от употреба(23). Но освен че предположението най-вероятно ще е недоказуемо (тъй като ние не познаваме всичко или почти всичко в древните вярвания на народите, които изучаваме и ги наричаме «примитивни» точно по тая причина), текущият етнографски опит ни кара да мислим, че, тъкмо обратното, мит и приказка експлоатират една обща материя, но го правят всеки по свой начин. Връзката между тях не е като между предходно и следващо, между примитивно и произлязло от него. По-скоро е връзка на допълнителност. Приказките са митове в миниатюра, където същите опозиции са транспонирани в по-малък мащаб и най-напред това ги прави трудни за изучаване.

Горните съображения в никакъв случай не бива да отстранят останалите, посочени от Проп, трудности, въпреки че те биха могли да се формулират малко по-различно. Дори в нашите съвременни общества приказката не е остатъчен мит, а със сигурност страда от самотното си съществуване. Изчезването на митовете наруши равновесието. Също като сателита без планета, приказката се стреми да излезе от орбитата си, за да бъде уловена от други притегателни полюси.

Това са допълнителни причини, за да се отнесем с предпочитание към цивилизациите, в които митът и приказката са съществували съвместно до

скоро време и понякога още продължават да го правят; в които, следователно, системата на устната литература е цялостна и може да бъде разглеждана като такава. В действителност не става дума да избираме между приказка и мит, а да разберем, че това са двата полюса на една област, която включва всякакви междинни форми и която трябва да се разглежда именно като такава при морфологичния анализ, при опасността да допусне да й убегнат елементи, които, също както и другите, принадлежат на една и съща трансформационна система.

* * *

По този начин Проп се оказва разкъсан между своята формалистична визия и натрапчивостта на историческите обяснения. В известна степен е разбираемо разколебането, което го кара да се откаже от първата и да се върне към вторите. В действителност, веднага след като навлиза в същността на народните приказки, антиномията става непреодолима: ясно е, че в приказките има история, но практически неуловима история, тъй като ние знаем твърде малко за праисторическите цивилизации, в които те са се зародили. Но наистина ли е история това, което липсва? Историческото измерение се проявява по-скоро като негативна модалност, резултат от разместването между съществуващата приказка и отсъстващия етнографски контекст. Опозицията се сменя, когато се разглежда устна традиция, все още «налична», подобна на тези, които етнографията прави свой обект. В случая проблемът за историята не се поставя или се поставя само в изключителни обстоятелства, тъй като външните отношения, необходими за интерпретацията на устната традиция, са еднакво актуални с нея.

Следователно, Проп е жертва на субективна илюзия. Той не е раздвоен, както той смята, между изискванията на синхронията и тези на диахронията: *липсва му не миналото, а контекста*. Формалистичната дихотомия, която противопоставя форма и съдържание и ги дефинира чрез антитетични свойства, не му е наложена от природата на нещата, а от случайния избор на област, в която единствено формата е останала жива, а съдържанието е унищожено. Противно на волята си, той се примирява да ги раздели. И в най-решителните моменти на своя анализ той разсъждава така, сякаш това, което му се изплъзва като факт, му се изплъзва с право.

С изключение на два пасажа – пророчески, но така скромни и колебливи, на които ще се върнем отново – Проп разделя устната литература на две части: основна форма, тъй като подлежи на устен анализ и случайно съдържание, на което, по същата причина, той придава допълнително значение. Нека ни бъде позволено да наблегнем на този момент, който резюмира цялата разлика между формализъм и структурализъм. За формализ-

ма двете области трябва да са абсолютно разделени, защото единствено формата е ясна, а съдържанието е само остатък, лишен от значеща стойност. За структурализма тази опозиция не съществува: Няма от една страна абстрактно, а от друга – конкретно. Формата и съдържанието са с една и съща природа и подлежат на един и същ анализ. Съдържанието извлича своята реалност от структурата си и това, което се нарича форма, е «структурирането» на локалните структури, от които се състои съдържанието.

Тази ограниченост, която ние смятаме присъща на формализма, изпъква по особено фрапантен начин от основната глава в труда на Проп, посветена на функциите на протагонистите. Авторът ги анализира по групи и по видове. Впрочем, ясно е, че ако първите са определени според изключително морфологични критерии, то това се отнася твърде слабо за вторите, без съмнение Проп неволно си служи с тях, за да въведе отново аспекти, отнасящи се към съдържанието. Да вземем, например, началната функция «вредителство». Тя е разделена на 22 вида и подвида, като: вредителят «отвлеча човек», «краде вълшебно средство», «разпилява или разваля реколтата», «открадва слънчевата светлина», «изисква човешка храна», и т.н. (стр. 29-32). По този начин цялото съдържание на приказките се оказва прогресивно реинтегрирано и анализът се колебае между ясното изложение, толкова общо, че се прилага без разлика към всички приказки (това е родовото ниво) и едно просто възстановяване на суровата материя, за която още в началото се заявява, че само ясните ѝ свойства имат обяснителна стойност.

Двусмислието е толкова очевидно, че Проп отчаяно търси някакво средно положение. Вместо да опише систематично това, което определя като «видове», той се ограничава да изолира няколко, като слага безразборно в една единствена «специфична» категория всички, които не се срещат често. «От техническа гледна точка», коментира той, «е по-полезно да се отделят няколко от най-важните форми и да обобщим останалите» (стр.29 и 33)(24). Но трябва да се избере едно от двете: или става въпрос за специфични форми и не може се формулира кохерентна система, без всички те да бъдат описани и класифицирани; или тук няма нищо друго, освен съдържание и според определените от самия Проп правила, то трябва да бъде изключено от морфологичния анализ. При всички случаи, чекмедже, в което се задоволяваш да трупаш неклассифицирани форми, не представлява «вид».

Защо тогава Проп се задоволява с тая зле направена сметка? По много проста причина, която позволява да се разбере една друга слабост на формалистичната позиция: вместо да върне с измама съдържанието във формата, последната е осъдена да остане на такова ниво на абстракция, че вече

не значи нищо и няма повече евристична стойност. *Формализмът унищожава своя обект.* У Проп, той води до откритието, че в действителност съществува само една единствена приказка. Оттам нататък проблемът за обяснението е просто изместен. Ние знаем какво е *приказката*, но както ни показва наблюдението, не за една архитипна приказка, а за множество отделни приказки и вече не знаем как да ги класифицираме. Преди формализма, без съмнение, не знаехме тези приказки какво имат като общо. След него сме лишени от всякакво средство да разберем по какво се различават. Минахме от конкретното към абстрактното, но вече не можем да слезем отново от абстрактното към конкретното.

Като заключение на своята работа Проп цитира една възхитителна страница от Веселовски: «Възможно ли е типичните схеми, предавани от поколение на поколение като готови формули, на които един нов полъх дава нов живот, да породят нови форми?... Пълното и сякаш фотографско възпроизвеждане на действителността, характеризиращо съвременната художествена литература, изглежда изключва всякаква възможност за такъв въпрос. Но когато тази литература се окаже за бъдещите поколения толкова далечна, колкото е сега за нас периодът от Античността до Средновековието – когато синтезиращата активност на времето, този голям опростител, ще е редуцирала някога сложните събития до големината на точки, контурите на съвременната литература ще се смесят с тези, които откриваме днес, изучавайки поетичната традиция на далечното минало. Тогава ще стане ясно, че явления като схематизма и повторителността обхващат цялата област на литературата (цитирано от Проп, стр.105, по А.Н.Веселовски, *Поетика*, том II).(25) Тези възгледи са много задълбочени, но, поне в цитирания пасаж, не става ясно на каква база ще се прави диференцията, когато отвъд единството на литературното творчество ще искаме да разберем същността и причината за неговите модалности.

Проп е усетил проблема и последната част на неговата работа се състои в опит, толкова крехък, колкото гениален, да въведе отново принцип за класификация: има само една приказка, но тази приказка е архиприказка, образувана от четири групи логически свързани функции. Ако ги наречем 1, 2, 3, 4, конкретните приказки ще се разпределят в четири категории, според това, дали използват и четирите групи; или три групи, които могат да бъдат само (по причина на логическата им артикулация: 1, 2, 4 или 1, 3, 4; или две, които тогава трябва да са: 1, 4.

Но тази класификация в четири категории практически ни оставя също толкова далеч от реалните приказки, както и единствената категория, тъй като, в такъв случай, всяка категория включва десетки или стотици различни приказки. Проп го знае толкова добре, че продължава: «една по-ната-

тъшна класификация също е възможна, като се тръгне от вариантите на основния елемент. Така, начело на всеки клас ще бъдат всички приказки, отнасящи се до отвлечането на някакво лице, след това тези за открадване на талисман и т.н., като се обхождат всички варианти на елемента А (вредителство). Приказките... за търсене на невеста, на талисман и т.н. ще дойдат след това» (стр.92)(26). Какво можем да кажем, освен че морфологичните категории не изчерпват реалността и че, след като съдържанието е било отстранено от приказките като неспособно да създаде класификация, отново се включва, защото морфологичният опит се е оказал несполучлив.

Има и по-тежко. Видяхме, че основната приказка, спрямо която всички приказки представляват само частична реализация, се състои от две «части», като някои от техните функции са повторяеми, просто варианти едни на други и някои от тях принадлежат собствено на всяка «част».

Тези характерни функции са (за първата «част»): «борба», «белязване на героя», «победа», «ликвидиране на състоянието на липса», «завръщане», «преследване на героя», «спасение»; и (за втората «част»): «завръщане на героя *incognito*», «задаване на трудна задача», «успех», «разпознаване на героя», «разкриване на узурпатора», «преобразяване на героя».

На каква база се определя диференциацията на тези две серии? Не може ли със същия успех да ги разглеждаме като два варианта, където «задаването на трудна задача» ще е трансформация на «борба»(27), «узурпаторът» – трансформация на «вредителя», «успехът» – на «победата», «преобразяването» – на «белязването»? В такъв случай теорията за основната приказка в две «части» би се сгромолясала и с нея крехката надежда за наченки на морфологична класификация. Наистина, тогава би имало една единствена приказка. Но тя би се редуцирала до една абстракция, толкова неясна и толкова обща, че не би могла да ни каже нищо за обективните причини, поради които съществуват многобройните отделни приказки.

* * *

Доказателството на анализа е в синтеза. Ако синтезът се окаже невъзможен, това значи, че анализът е останал непълен. Нищо не може така добре да ни убеди в недостатъчността на формализма, както неспособността, в която той се оказва, да възстанови емпиричното съдържание, от което, впрочем, е тръгнал. И така, какво е загубил той по пътя? Именно съдържанието. Проп откри – и в това е славата му, – че съдържанието на приказката е *променливо*, много често той заключава, че то е *произволно* и там е причината за срещнатите от него трудности, защото дори субституциите се подчиняват на закони (28).

В митовете и приказките на индианците от Северна и Южна Америка

същите функции са приписани, според разказите, на различни животни. За по-просто да разгледаме птиците: орел, бухал, гарван. Ще разграничим ли, като Проп, постоянната функция и вариантните персонажи? Не, защото всеки персонаж не е даден под формата на непроницаем елемент, пред което структуралният анализ трябва да спре, като си каже: «по-нататък няма да отидеш». Без съмнение, бихме могли да смятаме противното, когато – по маниера на Проп – разглеждаме разказа като затворена система. В действителност, повествованието не съдържа информация за самото себе си и персонажът в него е сравним с дума, срещната в документ, която, обаче, я няма в речника или дори с лично име, т.е. термин, лишен от контекст.

Но, в действителност, за да се разбере смисъла на един термин, трябва непременно да го поставим във всичките му контекстове. В случая с устната литература, тези контекстове на първо място са предоставени от съвкупността на вариантите, т.е. от системата на сходства и несходства, която характеризира променливата съвкупност. Фактът, че в една и съща функция орелът се появява през деня, а бухалът през нощта, ще позволи вече да определим първия като дневен бухал, а втория като нощен орел, което значи, че правилната опозиция е тази на деня и нощта. Ако разглежданата устна литература е от етнографски тип, ще съществуват други контекстове, дадени от ритуала, религиозните вярвания, суеверията, а също и от положителните знания. Тогава ще забележим, че орелът и бухалът заедно се противопоставят на гарвана като грабител на злосторник, докато помежду си те се противопоставят в отношението на деня и нощта, а патицата – на всичките трима в отношението на нова опозиция между двойката: небе/земя и двойката: небе/вода. По този начин постепенно ще се определи една «вселена на приказката», подлежаща на анализ чрез опозиционни двойки, различно комбинирани във всеки персонаж, който, без да представлява същност е, по начина, по който Роман Якобсон разглежда явлението, «мрежа от диференциални елементи».

Също така, понякога американските разкази споменават дървета, определяйки ги, например, като «слива» или като «ябълка». Но би било еднакво погрешно да се смята, че само понятието «дърво» е важно и неговите конкретни произволни реализации, или че съществува функция, чийто постоянен «носител» е някакво дърво. В действителност, описът на контекстовете показва, че това, което философски интересува местния жител в сливата, е нейната плодовитост, докато ябълката привлича вниманието му със своята мощ и с дълбочината на корените си. Следователно, едната въвежда функция: «плодовитост» положителна, другата – функция: «преход земя-небе» отрицателна и двете в отношение към растителността. От своя стра-

на ябълката се противопоставя на дивата ряпа (отстранима запушалка между двата свята), самата тя реализация на функцията: «преход небеземя» положителна.

Обратното, внимателното проучване на контекстовете позволява да се отстранят погрешните различия. Митичните разкази на индианците от Равнините за лова на орли се отнасят до един животински вид, идентифициран ту като «каркажу» (вид американски язовец – бел.пр.), ту като «мечка». Можем да решим въпроса в полза на първия, след като отбележим, че местните хора се впечатляват в навиците на каркажу преди всичко от това, че той си играе с издълбаните в земята клопки. Ловците на орли наистина се крият в ями и опозицията: орел/каркажу става опозиция на небесен дивеч и хтоничен ловец, т.е. най-силната, разглеждано в ловния порядък. Същевременно, тази максимална амплитуда между обикновено по-близки термини обяснява защо ловът на орли е подчинен на един особено взискателен ритуал (29).

Да се твърди, както ние го правим, че променливостта на съдържанието не е равнозначна на произволност, означава, при условие, че доведем анализа до достатъчно дълбоко ниво, да открием постоянството зад многообразието. Обратно, привидното постоянство на формата не бива да ни заблуждава, че функциите също са разменими.

Структурата на приказката така, както я отделя Проп, се представя като хронологична последователност от качествено различни функции, като всяка една представлява независим «ред». Бихме могли да зададем въпроса дали – като в случая с действащите лица и техните атрибути – той не спира анализа твърде рано, търсейки формата прекалено близо до нивото на емпиричното наблюдение. Много от трийсет и едната функции, които той различава, изглеждат подлежащи на редукция, т.е. отъждествими с една и съща функция, появяващи се отново на различни места в повествованието, но след като са претърпели една или повече *трансформации*. Ние подсказваме, че това би могло да бъде случая на узурпатора, трансформация на вредителя; на задаването на трудна задача, трансформация на изпитанието и т.н., и че в такъв случай двете съставни «части» на основната приказка биха се намирили помежду си в отношение на трансформация.

Не е изключено тази редукция да продължи още по-далеч и всяка част, взета отделно, да се окаже подлежаща на анализ чрез малък брой повтарящи се функции, така че много от функциите, разграничени от Проп, реално ще представляват група от трансформациите на една и съща функция. Така, бихме могли да разглеждаме «нарушението» като инверсна на «забраната», а последната като негативна трансформация на «изричната заповед». «Тръгването» на героя и «връщането» му ще се окажат една и

и разместванията на функции вече са само един от начините им за субституция (чрез колони или части от колони, вертикали).

* * *

Без съмнение, тези критики са насочени срещу метода, следван от Проп, и срещу неговите изводи. Въпреки това, трябва изрично да подчертаем, че той сам си ги е отправял и че в някои пасажи формулира с изключителна яснота решенията, които току-що подсказахме. Да подновим от тази гледна точка двете основни теми в нашата дискусия: постоянност на съдържанието (въпреки неговата променливост), променливост на функциите (въпреки тяхната постоянност).

Една глава в този труд (VIII) има заглавие: «За атрибутите на действащите лица и за тяхното значение» (подчертаното наше). С доста неясни термини (поне в английския превод) Проп изследва в нея привидната променливост на елементите. Тя не изключва повторението; следователно можем да определим основни форми и други – производни или с различно наименование. На тази база се разграничава един «интернационален» модел, «национални» или «регионални» модели, дори модели, характеризиращи известни социални или професионални групи: «Като се сравнят материалите на всяка група, могат да се дефинират всички начини или, по-точно, всички видове трансформации» (стр.80)(31).

Впрочем, ако реконструираме един контра-тип от основните форми, характерни за всяка група, ще забележим, че тази приказка таи в себе си известни абстрактни представи. Изпитанията, поставени от дарителя на героя, могат да се променят в зависимост от приказките, в този смисъл те съдържат една не по-малко постоянна цел от тази на един протагонист спрямо друг. Същото е и по отношение на задачите, поставяни на пленената царкиня. От тези, изразени с формули цели, се отделя нещо общо. Чрез сравнение на тези формули с другите атрибути, «се улавя неочаквано една водеща нишка, която съединява логическия план с артистичния план... Дори един детайл като *русата коса* на принцесата... придобива твърде особено значение и трябва да бъде изучен. Това изучаване на атрибутите прави възможна научната интерпретация на народните приказки.» (стр.82)(32)

Тъй като не разполага с етнографски контекст (който в най-добрия случай може да достигне чрез едно историческо и праисторическо проучване), Проп се отказва от тази програма веднага след като я е формулирал или я оставя за по-добри времена (което обяснява връщането му към търсене на преживелици от миналото и към сравнителното изучаване): «всичко, което изложихме дотук, се свежда до предположения». Въпреки това, «изучаването на атрибутите на действащите лица, така, както то беше очертано,

има голямо значение» (стр.82). Дори и временно да се свежда до опис, малко интересен сам по себе си, то подтиква към разглеждане на «законите на трансформацията и абстрактните понятия, които се отразяват в основните форми на атрибутите» (ibid.).

Тук Проп се докосва до дъното на проблема. Зад атрибутите, отначало пренебрегвани като случаен остатък, лишен от значимост, той предусеща интервенцията на «абстрактни понятия»(33), и на един «логически план», чието присъствие, ако може да се установи, би позволило да се разглежда приказката като мит (ibid.).

Що се отнася до втората тема, примерите, събрани в приложение II, показват, че Проп не се колебае да въведе понятия като негативна функция или инверсна функция. Той дори използва един специален символ за втората (=). Видяхме по-горе, че някои функции са взаимно изключващи се. Има други, които се имплицират, като «забрана» и «нарушение» от една страна, «измама» и «поддаване на измамата» от друга, и тези две двойки най-често са несъвместими(34) (стр.98). Откъдето следва и експлицитно поставения от Проп проблем: «вариантите на една функция задължително ли са свързани с някои варианти, съответстващи на друга функция?» (стр.99)(35). Винаги, в някои случаи («забрана» и «нарушение», «битка» и «победа», «белязване» и «разпознаване» и т.н.), само понякога, в други. Някои корелации могат да бъдат еднозначни, други – реципрочни (хвърлянето на гробен се явява винаги в контекста на бягство, но обратното не е вярно). «Под такъв ъгъл погледнато, изглежда съществуват едностранно или двустранно заменяеми елементи» (стр.99).

В една от предходните глави Проп изучава възможните корелации между различните форми на «подлагане на изпитание» на героя от дарителя и тези, които може да приеме «предаването на вълшебно средство» на героя; той стига до заключението, че съществуват два типа корелации, според това дали предаването има или не характер на пазарлък (стр.42-43). Прилагайки тези правила и други от същия тип и други, Проп съзира възможност за експериментална проверка на всичките си хипотези. Достатъчно ще е да се приложи системата на съвместимостите и несъвместимостите, на импликациите и на корелациите (пълни или частични), за фабрикуването на синтетични приказки. Тогава ще се види как неговите създания «оживяват, стават наистина народни приказки» (стр.101).

* * *

Очевидно, това е възможно, допълва Проп, само при условие, че функциите се разпределят между действащи лица, взети от традицията или измислени и не се пропуснат мотивациите, връзките, «и всички други по-

мощни елементи», чието създаване е «абсолютно свободно» (стр.102). Ние твърдим още веднъж, че това не е така и че колебанията на Проп обясняват защо отначало неговият опит е изглеждал – и то именно на самия него – без изход.

Митовете, произхождащи от западните индианци пуебло, започват с разказ за излизането на първите хора от дълбините на земята, където са живели примитивно. Това излизане трябва да се мотивира и е направено по два начина: било защото хората осъзнават мизерното си положение и искат да се избавят от него; било защото боговете откриват собствената си самота и повикват хората на повърхността на земята, за да могат те да им отправят молитви и да им издигнат култ. Разпознаваме «ситуацията на липса», описана от Проп, но мотивирана, според случая, от гледна точка на хората или от гледна точка на боговете. Впрочем, тази смяна в мотивацията от единия към другия вариант е толкова малко произволна, че води след себе си корелативната трансформация на цяла серия функции. В края на анализа тя достига до различните начини за поставянето на въпроса за взаимоотношенията между лова и земеделието(36). Но щеше да е невъзможно да стигнем до това обяснение, ако ритуалите, техниките, знанията и вярванията на въпросните народи не можеха да се изучават социологически и независимо от митичната им инцидентност. В противен случай щяхме да се окажем затворени в кръг.

Следователно, грешката на формализма е двойна. Привлечен изключително от правилата, определящи строежа на изречението, той изпуска из предвид, че не съществува език, чийто речник да може да се изведе от синтаксиса. Изучаването на която и да е лингвистична система обединява усилията на граматика и филолога, което още веднъж потвърждава, че в областта на устната традиция морфологията е стерилна, ако етнографското наблюдение, пряко или косвено, не я оплоди. Да си въобразяваме, че можем да разделим двете задачи, да започнем отначало с граматиката и да оставим лексиката за по-късно, значи да се осъдим никога да не създадем друго, освен обезкървена граматика и лексика, в които анекдотите ще са вместо дефиниции. В крайна сметка, нито едното, нито другото ще изпълни своята мисия.

Тази първа грешка на формализма се обяснява с неговото непознаване на допълването между означаващо и означавано, признато след Сосюр за цялата езикова система. Впрочем, тази грешка при него се утежнява и от една инверсна грешка, която се състои в разглеждането на устната традиция като лингвистичен израз, подобен на всички останали, т.е. не еднакво подходяща за структурален анализ, според разглежданото ниво.

Актуално се приема, че езикът е структурален на фонологично равнище; и постепенно се убеждаваме, че той е такъв и на равнище граматика. Но не сме съвсем сигурни, че е и на равнище речник. С изключение, може би, на някои привилегирани области, все още не е открит ъгъла, под който речникът ще подлежи на структурален анализ.

Пренасянето на тази ситуация върху устната традиция обяснява различаването, осъществено от Проп, между едно единствено истинско морфологично ниво – това на функциите – и едно аморфно ниво, в което се натрупват персонажи, атрибути, мотивации, връзки; като това последното е оправдано единствено – както се смята за речника – от историческото изследване и литературната критика.

Тази асимилация отрича, че като модуси на езика, митовете и приказките го използват «хипер-структурално»; бихме могли да кажем, че те образува един «метаезик», в който структурата е действаща на всички нива. На тази особеност, впрочем, те дължат незабавното си разпознаване като приказки или митове, а не като художествени или исторически разкази. Без съмнение, те използват, в качеството си на дискурс, граматически правила и речникови думи. Но едно друго измерение се прибавя към обективното, защото правилата и думите тук служат за конструиране на картини и действия, които са едновременно «нормални» означаващи по отношение на означаемите в дискурса и значещи елементи по отношение на една допълнителна знакова система, която се ситуира в друг план: да кажем, за да изясним тази теза, че в една приказка «царят» не е само цар, а «овчарката» – само овчарка, а тези думи и означаемите, които покриват, стават средства, способни да конструират една ясна система, образувана от опозициите: *мъжко/женско* (по отношение на *природата*) и: *високо/ниско* (по отношение на *културата*) и от всички възможни размествания между шестте термина.

Езикът и метаезикът, чиито съюз прави приказките и митовете, могат да притежават различни общи нива; като обаче тези нива са разместени вътре в тях. Като остават термини на дискурса, думите в мита функционират като пакети от диференциални елементи. От гледна точка на класификацията, тези митеми се разполагат не в речниковия план, а в този на фонемите; с тази разлика, че не оперират върху един и същ *continuum* (източници на чувствителния опит, в един случай, на фонетичния апарат, в друг); както и с тази прилика, че този *continuum* е декомпозиран и рекомпозиран според бинарните и троичните правила на опозицията и корелацията.

Следователно, проблемът за лексиката не е един и същ, според това, дали се разглежда езика или метаезика. Това, че в американските митове и приказки функцията на *trickster* може да се носи ту от койота, ту от визо-

на, ту от гарвана, поставя един етнографски и филологически проблем, сравним с филологическо изследване върху актуалната форма на дадена дума. И въпреки това, проблемът е съвсем различен от този, да се установи защо даден животински вид е наречен на френски «vison», а на английски «mink». Във втория случай резултатът може да се разглежда като случаен и е необходимо само да се възстанови развитието, довело до една или друга вербална форма. В първия случай пречките са много по-големи, защото съставните единици са малобройни и комбинаторните им възможности ограничени. Следователно, изборът е между няколко възможни предшественика.

Ако, обаче, гледаме нещата от по-близо, ще видим, че тази разлика, привидно количествена, в действителност не се състои в броя на съставните единици – който не е от същия порядък на величина, според който разглеждаме фонемите и митемите – а в същността на тези съставни единици, качествено различни в двата случая.

Според класическото определение, фонемите са елементи, лишени от значение, но които служат, чрез присъствието или отсъствието си, да различават термини – думи – които притежават един и същ смисъл. Ако тези думи изглеждат произволни, що се отнася до звуковата им форма, то това не е само защото са твърде случаен продукт (впрочем, може би по-малко, отколкото си мислим) на възможните комбинации между фонемите, позволени във всеки език в доста голям брой. Случайността на вербалните форми идва преди всичко от това, че техните съставни единици – фонемите – са самите те неопределени по отношение на значението: нищо не предопределя известни звукови комбинации да пренасят едно или друго значение. Както се опитахме да покажем на друго място, структурирането на речника се осъществява в друг стадий: *a posteriori*, а не *a priori* (37).

Съвсем друго е при митемите, тъй като те са резултат от игра на бинарни или троични опозиции (което ги прави сравними с фонемите), но между елементи, които вече са натоварени със значение, но в плана на езика – «абстрактните представи», за които говори Пропп – и които могат да се изразят чрез думи от речника. Като заемаме един неологизъм от технологията на строенето, бихме могли да кажем, че за разлика от думите, митемите са «пренапрегнати». Разбира се, това още са думи, но с двойно значение: *думи на думи*, които функционират едновременно в два плана, този на езика, където продължават да имат значение за себе си, и този на метаезика, където влизат като елементи на свръх-значение, което може да се роди само от техния съюз.

Като се има това предвид, става ясно, че в приказките и митовете няма нищо, което да може да остане чуждо и един вид непокорно на структура-

та. Дори речникът, т.е. съдържанието, се явява, в този смисъл, оголен от този характер на «nature naturante»(38), на който се позоваваме, погрешно може би, за да видим в него нещо, което се създава по непредвидим и случаен начин. Чрез приказките и митовете речникът се възприема като «естествена природа»: това е даденост, тя има своите закони, които налагат определено разрязване на реалното и на самата митична представа. За митичната представа свободата не е нещо повече от търсене на възможните кохерентни подреждания между частите на една мозайка, чиито брой, смисъл и контури предварително са фиксирани.

Ние изложихме грешката на формализма, състояща се в това да се смята, че може да се пристъпи непосредствено към граматиката, като се отложи изучаването на лексиката. Но, това, което е вярно за която и да е лингвистична система, е още по-вярно за митовете и приказките, защото в този случай граматиката и лексиката не само са тясно свързани, оперирайки на различни етажи: граматика и лексика прилепват една към друга по цялата си повърхност и се припокриват напълно. За разлика от езика, където все още се поставя проблема за речника, метаезикът не съдържа нито едно ниво, където елементите да не са резултат от строго детерминирани операции, осъществени според правилата. В този смисъл всичко тук е синтаксис. Но, също и в един друг смисъл, всичко е речник, тъй като диференциалните елементи са думи; митемите също са думи; функциите – тези митеми на втора степен – се денотират с думи (както Пропп много добре го е забелязал); и можем да смятаме, че съществуват езици, какъвто е митът, който може изцяло да се изрази с една единствена дума.

Post – scriptum

В италианското издание на своя труд (*Morfologia della fiaba. Con un intervento di Claude Levi-Strauss e una replica dell'autore. A cura di Gian Luigi Bravo, Giulio Einaudi editore, Torino, 1966*), Пропп репликира на току-що поднесенния текст с едно изявление, изразяващо неговата обида. Поканен от италианския издател да отговоря, но загрижен да не продължи това, според мен, недоразумение, се ограничих с кратък коментар и тъй като не съм запазил оригинала му възстановявам по-долу приблизителното му съдържание, според превода, който фигурира на стр.164:

Всички, които са чели изследването, което посветих, в 1960 г., на пророческия труд на Пропп и което беше включено в този том от италианския издател, не биха могли да го приемат за нещо различно от това, което искаше да е: почит, оказана на едно голямо откритие, което предхожда с четвърт век опитите, които други и аз самият, сме правили в този смисъл.

Ето защо установявам с учудване и съжаление, че руският учен, за чиято справедлива прослава смятах, че скромно съм допринесъл, е видял съвсем друго нещо в моето писание: не изпълнена с уважение дискусия върху някои теоретични и методологични аспекти на неговия труд, а коварна атака.

Не бих искал да полемизирам с него по този въпрос. Ясно е, че като ме третира като чист философ, той показва, че пренебрегва всичките ми етнологични изследвания, тогава, когато ползната размяна на възгледи би трябвало да се базира върху съответните ни приноси в изучаването и интерпретацията на устните традиции.

Но каквито и да са изводите, които по-информираните читатели биха могли да извлекат от тази конфронтация, в техните очи, както и в моите, трудът на Пропп ще запази неувяхващата заслуга да бъде прев.

Превод от френски: Недка Капралова

БЕЛЕЖКИ

1. – *Cahiers de l'Institut de science economique appliquee*, No 9, mars 1960. (Serie M, No 7), JSEA, Paris, p. 3-36. Под заглавие «Морфологичният анализ на руските приказки» този текст излезе едновременно в *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics*, 3, 1960.

Читателят би могъл да се отнесе към двете френски издания на труда на Пропп: *Morphologie du conte*, Paris, Gallimard, 1970 et Editions du Seuil, 1970.

2. – V. Propp, Morphology of the Folktale, Part III, *International Journal of American Linguistics*, т. 24, No 4, octobre 1958 г. – *Publication Ten of the Indiana University Research Center in Anthropologie, Folklore and Linguistics*. Pp.x+134, octobre 1958. Priced separately, \$5.00. *Second Revised edition*, University of Texas Press, Austin and London, 1968. – Върху руската формалистична школа, вж.: V.Erich, *Russian Formalism*, Mouton & Co, la Haye, 1955; B.Tomashchsky, *La nouvelle ecole d'histoire litteraire en Russie*, *Revue des etudes slaves*, 1928, VIII.

3. В ориг.: «... ибо говорит о генетике без специального освещения вопроса об описании, как это делается обычно, совершенно бесполезно».

4. В оригинала: «Но вот возьмем мотив «змея похищает дочь царя» (пример не Веселовского). Этот мотив разлагается на четыре элемента, из которых каждый в отдельности может варьировать. Змей может быть заменен Кощеем, вихрем, чертом, соколом, колдуном. Похищение может быть заменено вампиризмом и различными поступками, которыми в сказке достигается исчезновение. Дочь может быть заменена сестрой, невестой, женой, матерью. Царь может быть заменен сыном, крестьянином, попом. (Пропп, «Морфология сказки», М., 1969, стр.18) – бел.прев.

5. В оригинала: «В приведенных случаях имеются величины постоянные и переменные. Меняются названия (а с ними и атрибуты) действующих лиц, не меняются их действия, или функции. Отсюда вывод, что сказка нередко приписывает одинаковые действия различным персонажам.» (В.Пропп, цит. съч., стр.13) – бел.прев.

6. В оригинала: «... функции чрезвычайно мало, а персонажей чрезвычайно много. Этим объясняется двойное качество волшебной сказки: с одной стороны, ее поразительное многообразие, ее пестрота и красочность, с другой – ее не менее поразительное однообразие, ее повторяемость.» (В.Пропп, цит. съч., стр.24-25) – бел.прев.

7. В оригинала: «... последовательность функций всегда одинакова.» (В.Пропп, цит. съч., стр.25) – бел.прев.

8. В оригинала: «Все волшебные сказки однотипные по своему строению.» (В.Пропп, цит. съч., стр.26) – бел.прев.

9. В оригинала: «Под мотивировками понимаются как причины, так и цели персо-

нажей, вызывающие их на те или иные поступки» (В.Пропп, цит. съч., стр.69) – бел.прев.

10. В оригинала: «Но, подобно всему живому, сказка производит лишь себе подобных.» (В.Пропп, цит. съч., стр.71) – бел.прев.

11. Пропп не дава такова изброяване – бел.прев.

12. Пропп дава термина ход: «Морфологически волшебной сказкой может быть названо всякое развитие от вредительства (А) или недостачи (а) через промежуточные функции к свадьбе (С*) или другим функциям, использованным в качестве развязки... Такое развитие названо нами *ходом*. Каждое новое нанесение вреда или ущерба, каждая новая недостача создает новый ход. Одна сказка может иметь несколько ходов... Один ход может следовать непосредственно за другим, но они могут и переплетаться, начатое развитие приостанавливается, вставляется новый ход.» (В.Пропп, цит. съч., стр.83) – бел.прев.

13. Предпочитаме понятието «част», защото идеята на Пропп за «ход» не съответства на идеята на Леви-Строс за «игра», «партия», тъй като партиите игра на карти или шах не могат да се прекъсват или вклиняват една в друга. – бел.прев.

14. В оригинала: «Волшебные сказки можно бы назвать сказками, подчиненными семиперсонажной схеме» (В.Пропп, цит. съч., стр.90) – бел.прев.

15. В оригинала: «Эсли определять этот класс сказок с точки зрения исторической, то они заслуживают старинное, ныне отброшено название мифических сказок» (В.Пропп, цит. съч., стр.90) – бел.прев.

16.

БКПЛ Пр-СпХФ
АВС ДГZR ————— УОТНС*
ФЗКРЛ Пр-Сп

(В.Пропп, цит. съч., стр.95) – бел.прев.

*

17 В оригинала: «Точно так же, как мы на основании общих астрономических законов предполагаем о существовании таких звезд, которых мы не видим, возможно предположить существование сказок, которые не собраны.» (В.Пропп, цит. съч., стр.104) – бел.прев.

18. В оригинала: «С точки зрения исторической это означает, что волшебная сказка в своих морфологических основах представляет собою миф». (стр.82) – Втората част на цитата в този вид липсва в оригинала – бел.прев.

19. В оригинала: «... чистота строения сказок свойственна только крестьянству, при том крестьянству, мало затронутому цивилизацией. Всяческие сторонные явления меняют, а иногда и разлагают сказку... Всех деталей предусмотреть нельзя.» (В.Пропп, цит. съч., стр.90) – бел.прев.

20. В оригинала: «3) Сказочник совершенно свободен в выборе номенклатуры и атрибутов действующих лиц. Теоретически свобода здесь полнейшая. Дерево может указать путь, журавль может подарить коня, долото может подсмотреть и т.д. Эта свобода – специфическая особенность только сказки.» (В.Пропп, цит. съч., стр.102) – бел.прев.

21. В оригинала: «Сказка постепенно метаморфирует, и эти трансформации метаморфозы сказок также подвержены известным законом. Все эти процессы и создают такое многообразие, в котором разобраться чрезвычайно трудно.» (В.Пропп, цит. съч., стр.79) – бел.прев.

22. В оригинала: «Но умирает быт, умирает религия, а содержание ее превращается в сказку.» (В.Пропп, цит. съч., стр.96) – бел.прев.

(23) За дискусиата върху конкретен пример, с хипотези от този тип, виж глави X и XIV на настоящата книга.

24. В оригинала: «Следовательно, теоретически можно ограничиться малым матриалом... Остальное – материал контрольный, представляющий большой интерес для исследователя, но не имеющий интереса более широкого.» (В.Пропп, цит. съч., стр.28) – бел.прев.

25. В оригинала: «Дозволено ли и в этой области поставить вопрос о типических схемах... схемах, передававшихся в ряду поколений как готовые формулы, способные оживиться новым настроением, вызвать новообразование?... Современная повествовательная литература с ее сложной сюжетностью и фотографическим воспроизведением действительности, по-видимому, устраняет самую возможность подобного вопроса; но когда для будущих поколений она очутится в такой же далекой перспективе, как для нас древность, от доисторической до средневековой, когда синтез времени, этого великого упрощателя, пройдя по сложности явлений, сократит их до величины точек, уходящих вглубь, их линии сольются с теми, которые открываются нам теперь, когда мы оглянемся на далекое поэтическое творчество, – и явления схематизма и повторяемости водворятся на всем протяжении.» (цит. по А.Н.Веселовски, «Поэтика сюжетов», стр.2)

26. В оригинала: «Дальнейшее деление уже не может идти по чисто структурным признакам, так как исключают друг друга только З-Р и Б-П, но ни одна из других функций. Следовательно, надо выбрать один такой элемент, который обязателен для всех сказок, и по его разновидностям и произвести деление. Таким обязательным элементом является только А (нанесение вреда) или а (недостача). По разновидностям этого элемента и можно вести дальнейшую классификацию. Таким образом, в первую голову для каждого разряда пойдут сказки о похищении человека, затем о похищении талисмана и т.д. сквозь все разновидности элемента А. Затем пойдут сказки с а, т.е. сказки о поисках невесты, о поисках талисмана и т.д.» (В.Пропп, цит. съч., стр.92) – бел. прев.

(27) Впрочем, по-скоро на «подлагане на испытание» на героя, която се разполага преди това.

28. За опита за солидарно с формата и съдържанието възстановяване, виж глава IX на настоящата книга.

29. За тези анализи, виж *Annuaire de l'Ecole pratique des hautes etudes (Sciences religieuses)*: 1954-1955, стр.25-27 и 1959-1960, стр.39-42; *La Pensee sauvage*, 1962, стр.66-71.

(30) *Anthropologie structurale*, p. 231.

31. В оригинала: «Группируя материал каждой рубрики, мы можем определить все способы или, вернее, все виды трансформаций.»

(В.Пропп, цит. съч., стр.80) – бел. прев.

32. В оригинала: «Сопоставляя эти формулы с другими изученными атрибутивными элементами, мы неожиданно получаем такую же связную цепь в логическом плане сказки, как в плане художественном. ... даже такие подробности, как золотые волосы царевни... приобретают совершенно особое значение и могут быть изучены. Изучение атрибутов дает возможность научного т о л к о в а н и я сказки.» (В.Пропп, цит. съч., стр.81-82) – бел. прев.

33. В оригинала: «отвлеченные преставления, которые отражаются в основных формах этих атрибутов» (В.Пропп, цит. съч., стр.82) – бел. прев.

34. Тази втора система на несъвместимост се отнася към функциите, които Пропп нарича подготвителни, поради случайния им характер. Ще припомним, че, според Пропп, главните функции съдържат само една двойка несъвместимости.

35. В оригинала: «...связаны ли разновидности одной функции непременно с соответствующей разновидностью другой функции?» (В.Пропп, цит. съч., стр.99) – бел. прев.

36. *Anthropologie structurale*, ch. XI; виж също: *Annuaire de l'Ecole pratique des hautes etudes (Sciences religieuses)*: 1952-1953, стр.19-21; 1953-1954, стр.27-29.

(37) *Anthropologie structurale*, ch. V.

38. nature naturante (фил.) – изразът произлиза от схоластичния латински език на XII в. (natura naturans) и означава природата, схващана като причина за своите явления – бел. прев.